

Հասմիկ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ՀԱՄԸՆԴՀԱՆՈՒՐԻ, ԱԶԳԱՅԻՆԻ ԵՎ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆԻ
ՀԱԿԱԴՐԱՄԻԱՍՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՓՈԽԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴՐՈՒՄ**

Սույն հոդվածում քննության են առնվում փոխաբերության թարգմանության որոշ խնդիրներ՝ այն դիտարկելով որպես դինամիկ հասկացություն, որը ենթադրում է ուսումնասիրության նոր սկզբունքներ և մեթոդաբանություն: Փոխաբերության թարգմանության խնդիրը քննելով արգենտինացի հայտնի գրող Խ. Կորյասարի «Վիճակախաղ» վեպի հայերեն թարգմանության հիման վրա՝ այն դիտարկվում է որպես դինամիկ գործընթաց, որի ճանաչողական-գործաբանական արժեքի վերարտադրությունը հոդվածում ուսումնասիրվում է անհատականի, ազգայինի և համընդհանուրի հակադրամիասնության տեսանկյունից:

Բանալի բառեր. թարգմանաբանություն, փոխաբերություն, համարժեքություն, ճանաչողական-գործաբանական արժեք, համընդհանուրի, ազգայինի և անհատականի հակադրամիասնություն

Արդի թարգմանաբանության մեջ առաջարկվել են փոխաբերության թարգմանության տարբեր հնարներ, որոնք արտացոլում են դրա թարգմանելիության տարբեր աստիճաններ՝ կախված լեզվական և արտալեզվական տարբեր գործոններից, որոնց կարևորությունը որոշվում է հաղորդակցական տվյալ իրադրության մեջ: Իրականում խոսքը դինամիկ հասկացության մասին է, որը դասակարգելիս անհնար է կատարել խիստ սահմանազատումներ, իսկ թարգմանության հնարի ընտրությունը, ի վերջո, որոշվում է տեքստի հեղինակի հաղորդակցական դիրքորոշմամբ:

Փոխաբերությունը դիտարկելով որպես դինամիկ հասկացություն՝ հարկ է այն քննել նոր սկզբունքներով ու մեթոդաբանությամբ՝ գործառական-նկարագրական տեսանկյունից: Դեռևս սակավաթիվ են նաև փոխաբերության ճանաչողական հայեցակերպին նվիրված ուսումնասիրությունները, որոնք նույնպես կարող են առանձնահատուկ կարևորվել փոխաբերության մեկնաբանության և թարգմանության խնդրում: Տվյալ հոդվածում փոխաբերության քննության և թարգմանության մեր մեկնակետը համընդհանուրի, ազգայինի և անհատականի հակադրամիասնությունն է, դրանց ճկուն անցումները, որը դեռևս չի դարձել հատուկ քննության առարկա:

Անդրադառնալով փոխաբերությունների թարգմանության խնդրին՝ իսպանացի հայտնի թարգմանաբան Ռ. Ռաբադանը զանազանում է նորարարական, ավանդական և բառայնացած փոխաբերություններ, որն էլ հիմք է ծառայում մեր քննության համար /Rabadán, 1991: 135-149/: Իհարկե, լայն իմաստով փոխաբերության՝ որպես ճանաչողական միավորի և ոչ թե լեզվական զարդարանքի դիտարկումը ի չիք է դարձնում փոխաբերությունների տեսակների սահմանազատման, ինչպես նաև թարգմանական տարբեր գործընթացների տարանջատման խնդիրը՝ շեշտը դնելով հասկացութայնացման մեջ (conceptualization (mapping)) նրանց ձևին և դատողություններում նրանց ճանաչողական գործառույթին /Mandelblit, 1995: 485/:

Փոխաբերությունների թարգմանելիության խնդիրը Ռ. Ռաբադանը գնահատում է երկու փոխներգործող հասկացություններով՝ հաշվի առնելով փոխաբերության մերձավորությունը թարգմանելիության հակադիր բևեռներից մեկին. մի կողմից՝ *նույնականություն*, երբ փոխաբերությունը մերձենում է սկզբնաղբյուր լեզվի բազմահամակարգին, մյուս կողմից՝ *ընդունելիություն*, երբ փոխաբերությունը մերձենում է թարգմանության լեզվի բազմահամակարգին: Տվյալ սկզբունքի ընտրությունը թարգմանիչը կատարում է՝ քննելով թարգմանության գործընթացում ընդգրկված բոլոր տարրերը: Փոխաբերությունը թարգմանական հայեցակերպում քննելիս մենք առաջարկում ենք առանձնացնել փոխաբերությունների՝ որպես միմյանց հետ սերտորեն կապված և փոխներգործող հասկացությունների երեք խումբ. անհատական-հեղինակային, ավանդական և համընդհանուր:

1. Առաջին խմբում մենք ընդգրկում ենք անհատական-հեղինակային փոխաբերությունները, որոնք, լինելով անկրկնելի և եզակի, արտացոլում են հեղինակի անհատականությունը, նրա ուրույն աշխարհատեսությունը և նրա ստեղծագործ մտքի ու վառ երևակայության արգասիքն են: Նման փոխաբերությունները առանձնանում են անսպասելի պատկերային զուգորդումներով, որոնք խախտում են բազմահամակարգի գրական և լեզվական նորմը և օժտված են հաղորդակցական-գործաբանական մեծ ներուժով:

Տվյալ հոդվածում Խ. Կորտասարի «Վիճակախաղ» վեպի հայերեն թարգմանությունը քննության ենք առնում անհատական-հեղինակային փոխաբերությունների տեսանկյունից՝ փորձելով բացահայտել դրանց սերտ դիալեկտիկական կապը աշխարհապատկերման ազգային և համընդհանուր բաղադրիչների հետ: Վեպը գրաքննադատները մեկնաբանել են շատ տարբեր, նույնիսկ հակասական ձևով, ինչը վկայում է նրա իմաստային-գործաբանական մեծ ներուժի մասին: Հասարակության ամենատարբեր խավի մարդիկ վիճակախաղի շնորհիվ հայտնվում են մի նավի վրա. այս ներածական պատմությամբ հեղինակը ընթերցողին ներգրավում է մի իսկական բանավեճի մեջ, որն ըստ

էության գոյության իմաստի, ներդաշնակության և ամբողջականության փնտրտուքի, առկա քառսում կարգ ու կանոնի գաղափարի, ուրիշի, անծանոթի, խորհրդավորի, անհասանելի բացարձակի որոնում է: Նավի ուղևորներին չեն հայտնում, թե ուր են մեկնում ճամփորդության, և յուրաքանչյուրի առջև հարց է ծառանում՝ ենթարկվե՞լ նավի հրամանատարությանը, թե՞ պարզել խորհրդավոր պատմության գաղտնիքը: Կորտասարը կոտրում է կարծրատիպերը, առօրյա կյանքի, սովորույթների, տվյալ լեզվով պարտադրված պատնեշները, որոնք փակուղիներ են ստեղծում մարդու համար:

Վեպի պատկերային համակարգը ձևավորող փոխաբերական կաղապարների հայերեն համարժեք թարգմանությունը դրանց ճանաչողական-գործաբանական արժեքի պահպանման դիտանկյունից քննելով՝ նկատում ենք, որ հեղինակային «կյանք» մեզահասկացույթի ճանաչողական դաշտը վեպում ձևավորվում է մի շարք հասկացություններով /ճանապարհ, շեղում, երկակիություն, սեր, ներդաշնակություն և այլն/ և ճանաչողական փոխաբերություններով /կյանքը փակուղի է/լաբիրինթոս, կյանքը շեղում է, կյանքը քառս է, կյանքը պոեզիա է, կյանքը վաղանցուկ է և այլն/, որոնք, որպես անհատական-հեղինակային պատկերներ, առկայանում են վեպի տարբեր հատվածներում և մեծ մասամբ համարժեքորեն վերարտադրվել են հայերենում թարգմանող և թարգմանվող լեզուները կրող ժողովուրդների մտածողության և աշխարհաճանաչողության ընդհանրության շնորհիվ: Համեմատենք.

Algunas cosas están como en el camino y hay que empujarlas para ver lo que pasa más allá. (J. Cortázar, Los premios, p. 32)

Որոշ առարկաներ կարծես թե ընկած են մեր ճանապարհի վրա և հարկավոր է դրանք տեղաշարժել՝ տեսադաշտը բացելու համար: (Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 24-25)

– Cuando a uno lo sacan de sus hábitos es como el pescado fuera del agua – dijo el doctor Restelli, mirando su vaso–

(J. Cortázar, Los premios, p. 13)

– Երբ մեկին շեղում են իր կյանքի սովորական հունից, նմանվում է ափ նետած ձկան, ասաց դոկտոր Ռեստելլին՝ նայելով իր գավաթին: (Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 5)

Ստորև բերվող օրինակներում հեղինակային պատկերները հաղորդվել են ինքնատիպ-անհատական պատկերներով՝ պահպանելով դրանց հաղորդակցական ներուժը, այսինքն՝ անհատականը հաղորդվել է անհատականով: Համեմատենք.

– Tuve que ceder a las insinuaciones de la señora de Rébora, compañero. (J. Cortázar, Los premios, p. 14)

– Բարեկամս, ես չկարողացա սենյորա Ռեբորայի բուռն գրոհների դեմն առնել: (Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 7)

De Don Galo Porrino lo que más se veía era el chófer de imponentes espaldas. (J. Cortázar, Los premios, p. 34)

Դոն Գալո Պորինյոյի այս շքախմբում, անշուշտ, ամենանշանակալիցը երկաթակուռ վարորդն էր:

(Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 26)

Rojizos nubarrones de calor se aplastaban contra el cielo del centro. (J. Cortázar, Los premios, p. 57)

... շիկավուն ամպերը տփկվել էին երկնականարի պաստառին:

(Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 51)

«Վիճակախաղ» վեպի կերպարներից մեկի՝ Պերսիոյի՝ կյանքի մասին փիլիսոփայական խորհրդածությունները նույնպես հնարավոր է համարժեքորեն վերարտադրել հայերենում: Հետևյալ օրինակում «Կյանքը վաղանցուկ է» ճանաչողական փոխաբերությունը երկու ժողովուրդների տրամաբանական և գեղարվեստական մտածողության ընդհանրության շնորհիվ հայերենում հաղորդվել է մասնակի զուգահեռ համարժեքով.

No somos la gran rosa de la catedral gótica sino la instantánea y efímera petrificación de la rosa del calidoscopio.

(J. Cortázar, Los premios, p. 47)

Մենք ոչ թե գոթական տաճարի քանդականախառն ծաղիկ ենք, այլ մի վաղանցուկ վարդ, որը ձևավորվել է գեղադիտակի մեջ:

(Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 42)

Հայերեն թարգմանության մեջ վերարտադրվում են այն հիմնական իմաստները, որոնք կազմում են հեղինակի աշխարհապատկերման ճանաչողական կաղապարը և հիմնվում տվյալ լեզվամշակույթի առանցքային կարգերի ու պատկերների վրա՝ չնայած կառուցվածքային և իմաստային հայեցակերպերում դիտարկվում են որոշ տարբերություններ:

Հետևյալ օրինակում անհատական-հեղինակային փոխաբերությունը հաղորդվում է ընդհանուր գործածական արտահայտությամբ, այսինքն՝ տվյալ պատկերում առկայացած «Կյանքը քառս է» հեղինակային-ճանաչողական կաղապարը չի արտահայտվել թարգմանության մեջ՝ խոչընդոտելով վեպի հասկացութային շերտի համարժեք ընկալմանն ու վերարտադրմանը /Morillas Ventura, 1984: 129/: Վեպում Կորտասարը ընդվզում է այն պատենշների դեմ, որոնք ժամանակի և տարածության կղզյակներ են ստեղծում, խախտում միասնականության և ներդաշնակության գաղափարը: Հեղինակը խոսում է նաև սեփական «եսի» օտարման մասին, որը շղթայվում է վանդակներում, լաբիրինթոսային ուղիներում: Տվյալ օրինակում խոսքը մշտապես տիրող քառսային իրավիճակի և խառնաշփոթի մասին է, որը չի հաղորդվել թարգմանության մեջ: Այսպես՝

Afuera la Avenida de Mayo insistía en el desorden de siempre.

(J. Cortázar, Los premios, p. 17)

Դրսում Ավենիդա դե Մայոյի սովորական աղմուկն էր:

(Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 11)

Անհատական-հեղինակային փոխաբերություններն անքակտելիորեն կապված են տվյալ հեղինակի պատկերավոր մտածողության անհատական-գեղագիտական համակարգի հետ և սովորաբար չեն ներկայացնում այնպիսի մշակութային զուգորդումներ, որոնք հարիր չեն տվյալ բազմահամակարգին: Նման փոխաբերությունները թարգմանելիս կարելի է ապահովել համարժեքության ավելի բարձր աստիճան, քան ավանդական փոխաբերությունների դեպքում, որոնք սերտորեն կապված են տվյալ բազմահամակարգի ազգային ավանդույթների հետ: Այնուամենայնիվ, նման փոխաբերությունների ստեղծման և թարգմանության գործընթացների վրա մեծ ազդեցություն են թողնում տարբեր ներլեզվական և արտալեզվական գործոններ, հեղինակի անհատական-խորհրդանշանային համակարգի առանձնահատկությունները, գրական ավանդույթը և այլն:

Տարբեր իրակությունների առկայությունը անհատական-հեղինակային փոխաբերության կազմում, ինչպես նաև վերջիններիս ժամանակատարածական մեծ «հեռավորությունը» փոխաբերությունների համարժեք ընկալման խնդիրներ է ստեղծում թարգմանության լեզվում: Այսպես՝ քննենք մի օրինակ, որտեղ անհատական-հեղինակային փոխաբերության կազմում օգտագործվել է *siesta* <լատ. *hora sexta* իրակությունը: Սրանով նշվում է իսպանական մի հայտնի սովորույթ՝ հետճաշա քուն, որը լայն տարածում է գտել նաև եվրոպական որոշ երկրներում: Սկզբնաղբյուր լեզվի բազմահամակարգի ավանդույթների հիման վրա ստեղծված պատկերում ներդաշնակորեն միահյուսվում են անհատականն ու ազգայինը, որի կապը խախտվում է թարգմանության լեզվում, որտեղ պատկերը ներկայացվում է նկարագրական ձևով:

En resumen, millones de pesos en el bolsillo de Don Galo, laborioso gallego que supongo llegó al país como casi todos sus congéneres y trabajó con la eficacia que los caracteriza en nuestras pampas proclives a la siesta. (J. Cortázar, Los premios, p. 35)

Մի խոսքով, միլիոնավոր պետները հոսում են դեպի այդ աշխատասեր իսպանացու՝ դոն Գալոյի քսակը, որը ամենայն հավանականությամբ մեր երկիր է եկել իր բոլոր հայրենակիցներին յուրահատուկ համառությամբ աշխատելու այս քնկոպ ու ծույլ հովվում: (Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 28)

Ստորև բերվող օրինակում հեղինակը ծերուկ դոն Գալոյի փոքրամարմին լինելն ընդգծելու համար հեղինակային-անհատական պատկերում օգտագործում է *titi* բառը, որը Հարավային Ամերիկայում ապրող

փոքր կապկի տեսակ է, մինչդեռ հայերենում «**կապկի նման աթոռի եզրին կույ եկած դոն Գալոն**» արտահայտության մեջ «կապիկ» բառում այդքան էլ ընկալելի չէ «փոքրիկ» իմակը:

El auto se paró delante de la tienda, arreciaron los aplausos (ustedes perdonen estas palabras necesarias pero odiosas) y Don Galo, como un tití en el borde del asiento, movía de cuando en cuando la mano derecha para devolver los saludos. (J. Cortázar, Los premios, p. 37)

Մեքենան կանգնեց խանութի մոտ և ծափահարություններ ուժգնազան (խնդրում եմ ներողամիտ լինեք, բայց առանց այս ճոռոմ բառերի այս դեպքում հնարավոր չէ լույս գնայ), և կապկի նման աթոռի եզրին կույ եկած դոն Գալոն մերթ-ընդմերթ ողջունում էր այ ձեռքի թափահարումով:

(Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 29)

Ինչպես տեսնում ենք, մի կողմից՝ Կորտասարի՝ աշխարհի գեղարվեստական պատկերի ուսումնասիրությունը տվյալ ժողովրդի աշխարհի պատկերի ճանաչողության և վերահիմաստավորման միջոց է, մյուս կողմից՝ այն աշխարհատեսողության անհատական կաղապար է՝ պայմանավորված գրողի ուրույն աշխարհընկալմամբ և գործաբանական դիրքորոշմամբ: Այսինքն՝ անհատական-հեղինակային փոխաբերություններում սերտորեն միահյուսվում են անհատականը, ազգայինը և համընդհանուրը, որի հակադրամիասնությունը այս կամ այն չափով արտացոլվում է նաև թարգմանության գործընթացում: Տվյալ ստեղծագործության հիման վրա հեղինակի աշխարհի պատկերի վերականգնումը հնարավորություն է ընձեռում վեր հանելու նրա գեղարվեստական մտածողության ինչպես անհատական, այնպես էլ ազգամշակութային գերիշխող տարրերը, քննելու դրանց գործաբանական-ճանաչողական արժեքը և թարգմանության մեջ վերարտադրման խնդիրները՝ ելնելով տեքստի հեղինակի հաղորդակցական դիրքորոշումից:

2. Երկրորդ խմբում ներառել ենք ավանդական փոխաբերությունները, որոնք, սկզբնապես լինելով որույն պատկերներ, ժամանակի ընթացքում տվյալ լեզվամշակույթում ձեռք են բերել լայն գործածություն, կորցրել իրենց նորարարական բնույթը՝ դառնալով տվյալ գրական բազմահամակարգի անքակտելի մաս: Ավանդական փոխաբերությունները քիչ են առնչվում թարգմանչի ստեղծագործ մտքին և երևակայությանը, քանի որ դրանց համարժեքությունն ու թարգմանելիությունը պայմանավորված են բնագրի և թարգմանության լեզուների և մշակույթների բազմաբնույթ կապերով: Սակայն եթե ավանդական փոխաբերությունը այլ մշակույթում չունի արդեն ամրակայված և ընդունված համարժեք, ապա թարգմանիչը կարող է դիմել իր ստեղծագործական երևակայությանը և ստեղծել ինքնատիպ պատկերներ՝ անցում կատարելով ազգայինից դեպի անհատականը կամ դիմել մարած փոխաբերությունների,

որոնք զուրկ են հուզարտահայտչականությունից՝ այս դեպքում ազգայինից անցնելով համընդհանուրի:

Հետևյալ օրինակում ավանդական փոխաբերությունը փոխանցվում է ավանդական փոխաբերությամբ.

Había la luz rabiosa del verano a las cinco y media.

(J. Cortázar, Los premios, p. 17)

Հինգն անց կեսի ամառվա արևը կրակ էր թափում ...

(Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 11)

Թարգմանելիս ավանդական փոխաբերությունների և տվյալ լեզվամշակութային համակարգի միջև կապը հաճախ խզվում է, այսինքն՝ այլևս չի գիտակցվում տվյալ փոխաբերության կապը սոցիալ-մշակութային յուրահատուկ համատեքստի հետ, որի հետևանքով էլ տվյալ փոխաբերությունը, առհասարակ տվյալ տեքստը թարգմանության լեզվի գրական բազմահամակարգի համատեքստում կորցնում է իր հատուկ կարգավիճակը: Այսպես՝ հետևյալ օրինակում gorila-ն, որը խոսակցական իսպաներենում նշանակում է ոչ միայն «հսկա, աժդահա», այլ նաև «թիկնապահ», և տվյալ համատեքստում առկայանում է երկու իմաստներով, հայերենում թարգմանվել է անհատաստեղծ (դիպվածային) «գորիակերպ» և «գորիլա» բառերով: Թեև կենդանական փոխաբերականացումը հաճախ համընկնում է տարբեր լեզուներում և մարդկային մտածողության միասնականության վառ վկայություններից է, այնուամենայնիվ, «գորիլա» բառը նույն ձևով չի վերաիմաստավորվել հայերենում, հետևաբար և այդ բառի երկրորդ իմաստը պարզորոշ ձևով չի ընկալվում հայերեն թարգմանության մեջ.

... vi que el homenajeadó hacía un signo al gorila de chófer que ven ustedes ahí. El gorila bajó del auto y le habló a uno del cordón de la vereda, que se puso rojo y le habló al de al lado, que vaciló y se puso a mirar en todas direcciones como esperando una aparición salvadora ...

(J. Cortázar, Los premios, p. 37)

... նկատեցի, որ մեծարվող պատվելին ինչ-որ նշան արեց իր գորիլակերպ վարորդին, որին և դուք հիմա տեսնում եք ձեր առջև: Գորիլան դուրս սողոսկեց մեքենայից և ինչ-որ բան ասաց մայթեզրին կանգնած մեկին, որը շիկնելով թեքվեց հարևանի ականջին և սա էլ իր հերթին իրար խառնվեց, սկսեց դեսուդեն նայել, կարծես թե փրկություն էր որոնում:

(Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 30)

Ավանդական փոխաբերությունների շարքին ենք դասում նաև պատկերավոր դարձվածքները՝ փոխաբերությունը դիտարկելով լայն իմաստով՝ որպես ճանաչողական միավոր /Ալոյան, 2013: 10/: Դարձվածքները արտացոլում են տվյալ ժողովրդի մտածողության առանձնահատկությունները, նրա արժեհամակարգը և զուգահեռ համարժեքների բացակայության դեպքում սովորաբար թարգմանվում են գործառական համաբանու-

թյուններով՝ նույն իմաստն ու տարբեր ներքին ձև ունեցող համարժեքներով, այսինքն՝ ազգայինը հաղորդվում է ազգայինով կամ էլ դիպվածային պատճենմամբ և նկարագրական, անհատական-հեղինակային արտահայտությամբ (ազգայինը արտահայտվում է անհատականով):

Հետևյալ օրինակներում ավանդական փոխաբերությունները (դարձվածքներ, դարձվածային կապակցություններ և այլն) հաղորդվում են չեզոք՝ ընդհանուր գործածական արտահայտություններով.

- *Mañana armarán un lío de mil diablos.* (*J. Cortázar, Los premios, p.20*)

- *Պատկերացնում եմ, թե վաղն ինչ սոսկալի իրարանցում է լինելու:* (*Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 12*)

Me pregunto qué diablos hacemos aquí. (*J. Cortázar, Los premios, p. 59*)

Ինքս ինձ հարց եմ փայխս, թե մենք ինչ գործ ունենք այստեղ: (*Կորտասար, Վիճակախաղ, էջ 54*)

Համարժեք ներգործության հասնելու համար վերոհիշյալ փոխաբերությունները թարգմանվել են հայ ընթերցողի պատկերավոր զուգորդումների համակարգին ավելի հարիր, թեև չեզոք նկարագրական արտահայտություններով, չի պահպանվել նաև պատկերների ազգային երանգավորումը:

3. Երրորդ խմբում ներառել ենք համընդհանուր գործածական փոխաբերությունները, որոնք կորցրել են պատկերավորությունը, հուզարտահայտչականությունն ու հաղորդակցական-գործաբանական արժեքը, բառայնացվել և արձանագրվել բառարաններում: Այս առումով՝ նրանք թարգմանական մեծ դժվարություններ չեն ներկայացնում, քանի որ կարող են թարգմանվել երկլեզվյան բառարաններում արձանագրված համարժեքներով:

Այսպիսով՝ հեղինակի մտածողության և ոճի առանձնահատկությունները վառ ձևով դրսևորվում են պատկերավորության կարգում: Դեռևս սակավաթիվ են փոխաբերության թարգմանության խնդիրներին նվիրված ուսումնասիրությունները, ակնհայտ է նաև փոխաբերության սահմանման, դասակարգման և թարգմանության հնարների և սկզբունքների շուրջ տարակարծությունների գոյությունը: Հարկ ենք համարում նշել, որ տարբեր թարգմանաբանների եզրակացությունները հաճախ հիմնվում են ոչ թե երկլեզվյան կորպուսների, այլ առանձին լեզվական իրողությունների քննության վրա, ինչը չի կարող հիմք դառնալ փոխաբերության թարգմանության հստակ օրինաչափություններ սահմանելու համար: Դրանով հանդերձ՝ փոխաբերության թարգմանության կարևոր խնդիրներից է թարգմանչի *կարողությունը (կոմպետենցիան)*՝ ճիշտ մեկնաբանելու և համարժեք ձևով հաղորդելու պատկերը՝ հարկ եղած դեպքում դիմելով իր ստեղծագործական երևակայությանը:

Ի վերջո, փոխաբերության թարգմանելիությունը որոշվում է տվյալ հաղորդակցական համատեքստում ունեցած գործառական ծանրա-

բեռնվածությամբ: Եթե, ինչպես Մ. Սնել-Հորնբին է պնդում, միայն կարելի է խոսել տվյալ համատեքստում տվյալ փոխաբերության մասին /Snell-Hornby, 1999: 80-83/, ապա փոխաբերության թարգմանության հնարներ առաջարկելու վերացական փորձերը ի սկզբանե ծախսողված են: Ահա թե ինչու նպատակահարմար է նախ և առաջ մշակել համատեքստում փոխաբերության բոլոր գործառական բնութագրումների վերլուծության կաղապար՝ հաշվի առնելով տվյալ հեղինակի հաղորդակցական դիտավորությունը և տվյալ համատեքստում առավել մեծ կարևորություն ունեցող փոփոխակները, այնուհետև առաջարկել վերջինիս թարգմանության հնարներ, որտեղ իրենց դրսևորումն են գտնում թարգմանության գործընթացն ուղղորդող համընդհանուրի, ազգայինի և անհատականի ճկուն անցումները:

Աշխարհի լեզվական պատկերի մաս է կազմում աշխարհի փոխաբերական պատկերը՝ որպես հեղինակի կողմից արտաքին իրականության պատկերավոր ընկալման և նրա փոխաբերական կաղապարման ձև: Հիմնվելով ազգային լեզվի հարստության վրա՝ հեղինակը արտաքին աշխարհը մեկնաբանում է իր սոցիալ-մշակութային, անձնական և խոսքային գործունեության փորձառության դիտանկյունից: Փոխաբերական պատկերում աշխարհաճանաչողության հեղինակային-անհատական պատկերացումները սերտորեն միահյուսվում են համընդհանուր-ազգային պատկերացումների հետ, քանի որ հեղինակը հանդես է գալիս որպես որոշակի ազգամշակութային կարծրատիպերի կրող: Ամեն մի ստեղծագործության մեջ ուրույն հեղինակային-անհատական (խոսքային) փոխաբերությունները համագոյակցում են լեզվական փոխաբերությունների հետ, որոնց ներկայությունը հնարավոր է նաև այլ հեղինակների տեքստերում, սակայն դրանց ընտրությունն անհատական է և փոփոխական /Кравцова, 2011: 126/: Այս առումով, ինչպես և ցույց է տալիս Կորտասարի «Վիճակախաղ» վեպի հայերեն թարգմանության քննությունը, անհատականի, ազգայինի և համընդհանուրի հակադրամիասնությունը և դրանց ճկուն անցումները կարելի է դիտել որպես փոխաբերության թարգմանության գործընթացի մեթոդաբանական հենք:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ալոյան Ա. Գեղարվեստական տեքստի լեզվաճանաչողական կաղապարների համարժեքությունը թարգմանության մեջ (Ս. Մոեմի ստեղծագործությունների փաստացի նյութի հիման վրա). բան. գիտ. թեկ. գիտ. աստիճանի հայցման ատենախոսության սեղմագիր, Երևան, 2013:
2. Կորտասար Խ. Վիճակախաղ (խապաներենից թարգմանեց՝ Հովհ. Գրիգորյանը), Երևան, «Սովետական գրող», 1983:
3. Кравцова Ю. В. Особенности индивидуальной метафорической картины мира // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені*

- М. П. Драгоманова. Серия № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Випуск 6: збірник наукових праць (за ред. проф. В. І. Гончарова). К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011.*
4. Cortázar J. Los premios. Madrid: Sedmay ediciones, 1976.
 5. Mandelblit N. The Cognitive View of Metaphor and its Implications for Translation Theory // *Translation and Meaning, part three*, Maastricht, Netherlands: Universitaire Press, 1995.
 6. Morillas Ventura E. “Los premios” de Julio Cortázar // *Anales de literatura hispanoamericana, núm. 13*, Madrid: Ediciones Universidad Complutense, 1984.
 7. Rabadán Alvarez R. Equivalencia y traducción: problemática de la equivalencia transléctica inglés-español. León: Universidad, Secretariado de publicaciones, 1991.
 8. Snell-Hornby M. Estudios de traducción: hacia una perspectiva integradora (traducción: Ana Sofía Ramírez). Salamanca: Ediciones Almar, 1999.

А. БАГДАСАРЯН – ДialeкTическое единство универсального, национального и индивидуального в переводе метафоры. – В данной статье изучаются некоторые проблемы перевода метафоры как динамичного понятия, которое предполагает новые принципы и методы исследования. Проблема перевода метафоры анализируется на основе материала армянского перевода романа известного аргентинского писателя Х. Кортасара «Выигрыши» и рассматривается как динамичный процесс, в котором воссоздание когнитивно-прагматической ценности исследуется с точки зрения диалектического единства индивидуального, национального и универсального.

Ключевые слова: переводоведение, метафора, эквивалентность, когнитивно-прагматическая ценность, протiwоединство универсального, национального и индивидуального

H. BAGHDASARYAN – On the Dialectical Unity of the Universal, the National and the Individual in the Translation of the Metaphor. – The present paper studies some problems of the translation of the metaphor viewing it as a dynamic concept that assumes new investigation principles and methodology. The issue of the metaphor translation is studied on the material of the Armenian translation of the novel “The Winners” of the famous Argentinian writer J. Cortazar and is viewed as a dynamic process. The recreation of its cognitive-pragmatic value is studied in the paper from the perspective of the dialectical unity of the individual, the national and the universal.

Key words: translation studies, metaphor, equivalence, cognitive-pragmatic value, the dialectics of the universal, the national and the individual